08/04/2021

Αφιέρωμα στον Ελ Γκρέκο από τους Έλληνες της Βενετίας

/ Παιδεία και Πολιτισμός

Με αφορμή την επέτειο μνήμης του θανάτου του διεθνούς φήμης Έλληνα ζωγράφου Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, που εγκατέλειψε τον μάταιο τούτο κόσμο στις 7 Απριλίου του 1614, η Ελληνορθόδοξη Κοινότητα των Ελλήνων της Βενετίας παρέθεσε στη σελίδα της στο facebook ένα μικρό αφιέρωμα, το οποίο παραθέτουμε αυτούσιο:

Στις 7 Απριλίου 1614, ο μεγάλος Έλληνας ζωγράφος Δομήνικος Θεοτόκουλος, που έμεινε στην ιστορία της τέχνης με το ενετικό ψευδώνυμο “El Greco”, πέθανε στο Τολέδο της Ισπανίας. Ο ίδιος, πάντως, υπέγραφε τα έργα του μέχρι το τέλος των ημερών του με την χαρακτηριστική φράση: “Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής εποίη”.

Ο Ελ Γκρέκο μετακόμισε στην Βενετία στις αρχές του 1567, αφήνοντας τη γυναίκα του στην Κρήτη

, ίσως λόγω οικονομικών προβλημάτων και λόγω της επιθυμίας να συγκρίνει την τέχνη του με τα πρότυπα των Ενετών ζωγράφων Tiziano, Bassano, Tintoretto, Veronese. Ούτως ή άλλως, ήταν κοινή πρακτική για τους μεταβυζαντινούς ζωγράφους της Κρητικής σχολής να μεταβαίνουν για κάποιο διάστημα στην ιταλική χερσόνησο για να ενημερώνουν την τεχνοτροπία τους και να βρίσκουν νέες ευκαιρίες στην αγορά.

Ο **Μιχαήλ Δαμασκηνός**, για παράδειγμα, εγκαταστάθηκε στο διάστημα 1568-1569 και 1574-1583 στη Βενετία όπου, περί τα 1550, ζούσαν περίπου τέσσερις χιλιάδες Έλληνες, κυρίως πρόσφυγες, συμπεριλαμβανομένων αρκετών καλλιτεχνών που συγκεντρώνονταν στις δικές τους συντεχνίες. **Πολλοί ασχολήθηκαν με την ιστόρηση του Ναού του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων, που άρχισε να χτίζεται το 1539 και εξακολουθούσε να βρίσκεται υπό κατασκευή την εποχή της άφιξης του El Greco, άλλοι δε εργάζονταν για ιδιώτες, όχι μόνο Έλληνες**. Ήταν οι γνωστοί Madoneri του Ριάλτο.

Είναι πιθανό ο Δομήνικος να μετακόμισε στην πόλη της λιμνοθάλασσας μετά τις 26 Δεκεμβρίου 1566, όταν, όπως μαρτυρεί ένα διασωθέν έγγραφο από την Άλωση της Κρήτης, στον Χάνδακα (σημ. Ηράκλειο) πούλησε σε δημοπρασία έναν από τους πίνακες του σε ελληνικό τρόπο (alla maniera greca), δηλαδή μια εικόνα με το Πάθος του Χριστού, που τον υποδεικνύει ως “maistro Domenego”. Ίσως έψαχνε χρήματα, για να κάνει το μεγάλο ταξίδι. Το 1568, ωστόσο, τον βρίσκουμε ήδη στη Βενετία, απ’ όπου στις 18 Αυγούστου στέλνει στον Γεώργιο Σιδέρη, χαρτογράφο και χαράκτη πίσω στην πατρίδα του Κρήτη, μια σειρά σχεδίων των οποίων δεν γνωρίζουμε την πατρώτητα. Ίσως να είναι αυτός ο «ταλαντούχος νεαρός» «ο μαθητής μου», τον οποίο ο Τισιανός (Tiziano) προωθεί σε συστατική του επιστολή προς τον Φίλιππο Β’ της Ισπανίας στις 2 Δεκεμβρίου 1567. Κάποιοι υποστήριξαν ότι το ταξίδι είχε ήδη προετοιμαστεί από μήνες και ότι, μέσω του αδερφού του, του Μανούσου, αξιωματούχου της ενετικής κυβέρνησης στην Κρήτη, ο νεαρός Δομήνικος είχε ήδη βρει μια θέση στο περιβόητο εργαστήριο του Τισιανού. Ωστόσο, δεν εμφανίζεται εγγεγραμμένος στο βιβλίο μελών της Αδελφότητας (συντεχνίας) των Ελλήνων ζωγράφων Βενετίας, ενώ ο αδερφός του, ο Μανούσος, σίγουρα ανήκε στην Κοινότητά μας.

Ο Γκρέκο είναι 26 ετών, είναι δάσκαλος και σίγουρα χειρίζεται πλέον με σιγουριά τόσο τον ελληνικό όσο και τον λατινικό τρόπο ζωγραφικής.
Έχει άρτια γνώση των αρχαίων ελληνικών, των λατινικών και των ιταλικών γραμμάτων, έχει ουμανιστικό υπόβαθρο, λόγω του αρίστου κρητικού περιβάλλοντος στον οποίο μεγάλωσε, και πρεσβεύει μια «μεθοριακή» πίστη, όπως έχει διατυπωθεί, με στοιχεία Ελληνορθόδοξα και Ρωμαιοκαθολικά, που πρέπει

ακόμη να μελετηθούν με την απαραίτητη προσοχή.

Υπάρχουν λίγα έγγραφα και νέα σχετικά με αυτήν τη βενετσιάνικη διαμονή, που αποδεικνύεται κυρίως από έργα, περίπου δέκα, μικρού μεγέθους και λατρευτικού χαρακτήρα, όπως ο Μυστικός Δείπνος της Pinacoteca di Bologna, η Προσκύνησις των Μάγων του Μουσείου Lázaro Galdiano της Μαδρίτης, Τα στίγματα του Αγίου Φραγκίσκου (υπογεγραμμένο) στο Istituto Suor Orsola Benincasa της Νάπολης, Η Ταφή του Χριστού, παλαιότερα στην συλλογή Stanley Moss στη Νέα Υόρκη και σήμερα στην Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδος στην Αθήνα, Η προσκύνησις των Ποιμένων του J.F. Willumsens Museum του Frederikssund, έργα που χρονολογούνται μεταξύ 1567 και 1570.

Ζωντανό και δυναμικό το νεανικό έργο του, το οποίο, καμωμένο από τέμπερα ή λάδι, με φωτεινές αποχρώσεις, αντικατοπτρίζει το ενδιαφέρον του ζωγράφου για τον φωτισμό της ενετικής σχολής και την προσπάθεια προσαρμογής στη δυτική προοπτική, δηλαδή, την «κλασική» και «αρχαία».

Στη Βενετία, ο Δομήνικος έρχεται σε άμεση επαφή με τον κλασικισμό του μεγάλου γέρου Τισιανού, με τις λεπτές και δυναμικές του μορφές, με το λεπτό χρώμα του που είναι διαποτισμένο με φως, με τα υπέροχα πορτρέτα του. Αλλά είναι επίσης

γοητευμένος από τους φωτεινούς χώρους του Paolo Veronese, από το ανήσυχο chiaroscuro του Tintoretto, από τις ιερές ιστορίες που ζωγράφισε ο Jacopo Bassano, γεμάτες φυσικές και τεχνητές φωτιές και φώτα, και τον φλαμανδικό κόσμο με την προσοχή στη λεπτομέρεια και τις νεκρές φύσεις. Ένα σπουδαίο μάθημα, το οποίο ο Κρητικός θα συνδυάσει με τρόπο ολότελα πρωτοποριακό, προσπαθώντας να “χωρέσει” μέσα σε ένα μουσαμά, την εκλεκτική του ελληνική και λατινική τεχνοτροπία, η οποία δεν πρόκειται να γίνει απολύτως κατανοητή καθ’ όλη την διάρκεια του βίου του.

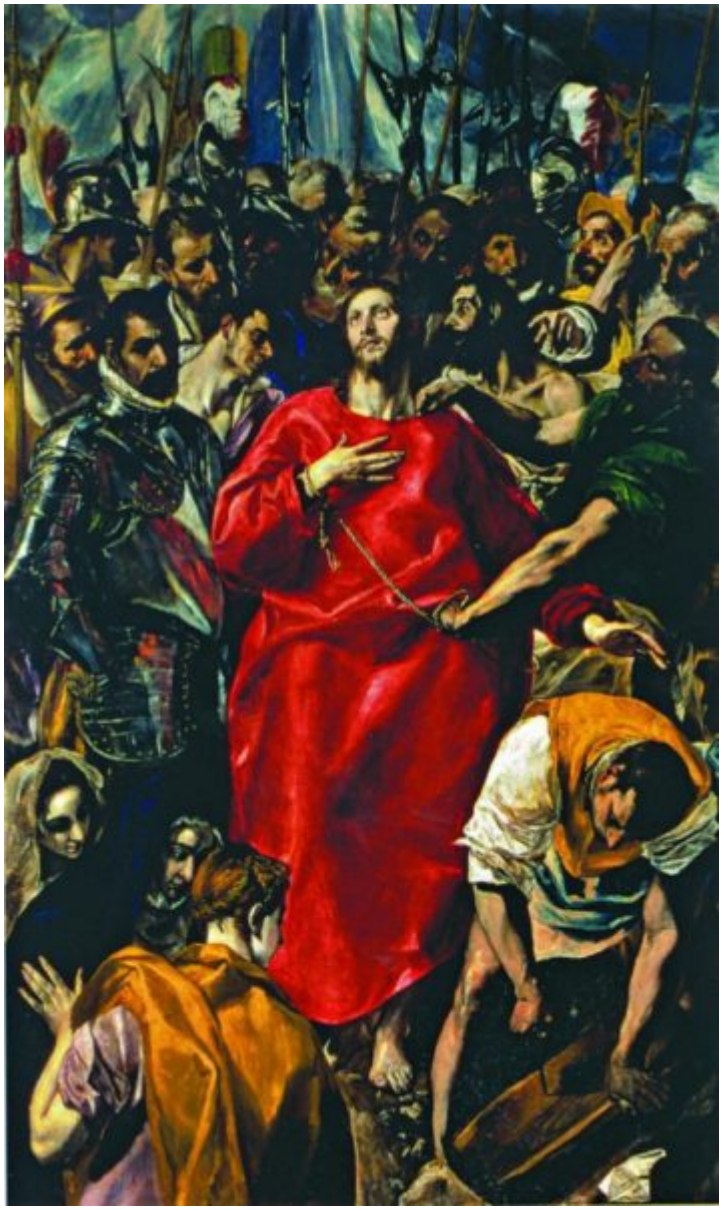

Πηγή: Gianna Manzini, “El Greco” in Classici dell’Arte, Corriere della Sera 2004